

ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΒΑΛΤΙΝΟΥ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ
ΤΜΗΜΑ Γ2
ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 2020-2021

Εργασία στο Εργαστήριο Δεξιότητων

Θέμα: Αειφόρος παραγωγή, κατανάλωση και υπερκατανάλωση

Αειφόρος ανάπτυξη:

Η **αειφόρος ανάπτυξη** ή **βιώσιμη ανάπτυξη** αναφέρεται στην οικονομική ανάπτυξη που σχεδιάζεται και υλοποιείται λαμβάνοντας υπόψη την προστασία του περιβάλλοντος και τη βιωσιμότητα. Γνώμονας της αειφορίας είναι η μέγιστη δυνατή απολαβή αγαθών από το περιβάλλον, χωρίς όμως να διακόπτεται η φυσική παραγωγή αυτών των προϊόντων σε ικανοποιητική ποσότητα και στο μέλλον. Η βιώσιμη ανάπτυξη προϋποθέτει ανάπτυξη των παραγωγικών δομών της οικονομίας παράλληλα με τις υποδομές για μία ευαίσθητη στάση απέναντι στο φυσικό περιβάλλον και στα οικολογικά προβλήματα (όπως ορίζουν παραδοσιακές

επιστήμες σαν τη γεωγραφία). Η βιωσιμότητα υπονοεί ότι οι φυσικοί πόροι υφίστανται εκμετάλλευση με ρυθμό μικρότερο από αυτόν με τον οποίο ανανεώνονται, διαφορετικά λαμβάνει χώρα περιβαλλοντική υποβάθμιση. Θεωρητικά, το μακροπρόθεσμο αποτέλεσμα της περιβαλλοντικής υποβάθμισης είναι η ανικανότητα του γήινου οικοσυστήματος να υποστηρίξει την ανθρώπινη ζωή (οικολογική κρίση).

Σημείο αναφοράς για τις εξελίξεις στη μελέτη της οικολογικά ευαίσθητης ανάπτυξης αποτελεί το πρωτόκολλο του Κιότο, που υπογράφηκε το 1997 (ως συμπλήρωμα της Σύμβασης-Πλαισίου των Ηνωμένων Εθνών για τις Κλιματικές Μεταβολές του 1992) και τέθηκε μερικώς σε ισχύ από το 2005. Ορισμένες από τις τάσεις και τα ζητήματα που απασχολούν τη βιώσιμη ανάπτυξη στην Ευρώπη από τη δεκαετία του 1990 είναι: η προώθηση χρήσης «ενεργειακά καθαρών» μορφών μετακίνησης (π.χ. ηλεκτρικά αυτοκίνητα), η «βιωσιμότερη» αναθεώρηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, ο οικολογικός χαρακτηρισμός καταναλωτικών προϊόντων, η βιοτεχνολογία, η εξάλειψη φυλετικών και σεξιστικών διακρίσεων στον εργασιακό τομέα κλπ.

Συναφείς όροι, οι οποίοι συνήθως χρησιμοποιούνται με σχεδόν ταυτόσημη έννοια, είναι η **πράσινη ανάπτυξη** και η **πράσινη οικονομία**. Ωστόσο πρέπει να τονισθεί πως η πράσινη ανάπτυξη δίνει προτεραιότητα στην περιβαλλοντική βιωσιμότητα και όχι στην οικονομική ανάπτυξη ενώ σχετίζεται, έως έναν βαθμό τουλάχιστον, με τα πράσινα κόμματα της πολιτικής οικολογίας. Από την άλλη, η πράσινη οικονομία αποτελεί ουσιαστικά εφαρμογή των οικολογικών οικονομικών, μίας ετερόδοξης οικονομολογικής σχολής με παρεμφερείς προβληματισμούς, δίνοντας έμφαση στις ήπιες μορφές ενέργειας. Η αειφόρος ανάπτυξη, η πράσινη ανάπτυξη και η πράσινη οικονομία, ανάμεσα στ' άλλα, μπορούν να αξιοποιούν και τα σύγχρονα τεχνολογικά εργαλεία που παρέχει η επιστήμη των περιβαλλοντολόγων μηχανικών, καθώς και τις αρχές της βιοκλιματικής αρχιτεκτονικής.

Ορισμός:

Το Εργαστήριο Τοπικής και Νησιωτικής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Αιγαίου, στα πλαίσια της ανάλυσης του για το πρόγραμμα ISTOS (ETNA, 2005) διερεύνησε την ιστορική πορεία που οδήγησε στη σημερινή κατάσταση και ανέλυσε τους διάφορους ορισμούς. Μεταξύ των άλλων αναφέρει πως μέχρι και σήμερα δεν υπάρχει κοινά αποδεκτός ορισμός της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης.

Ενδεικτικοί ορισμοί:

Βιώσιμη ανάπτυξη είναι η βελτίωση της ποιότητας της ζωής μέσα στα πλαίσια της φέρουσας ικανότητας των υποστηρικτικών οικοσυστημάτων (IUCN, UNEP και WWF, 1991).

Βιώσιμη είναι η κοινωνία που μπορεί να υπάρχει για γενεές και γενεές, που μπορεί να βλέπει αρκετά μακριά, που είναι αρκετά ευέλικτη και σοφή, ώστε να μην υπονομεύει ούτε τα φυσικά, ούτε τα κοινωνικά της υποστηρικτικά συστήματα (Meadows et al., 1995).

Βιώσιμη ανάπτυξη σημαίνει να βασίζονται οι αναπτυξιακές και περιβαλλοντικές πολιτικές σε μία ανάλυση κόστους-οφέλους και σε μία προσεκτική οικονομική ανάλυση που θα ενδυναμώνει την περιβαλλοντική προστασία και θα οδηγεί σε αυξανόμενα και διατηρήσιμα επίπεδα ευημερίας (World Bank, 1992).

Ιστορικό:

Οικονομική ανάπτυξη:

Η ιδέα της οικονομικής ανάπτυξης εμφανίστηκε κατά την περίοδο του μερκαντιλισμού στη Δυτ. Ευρώπη. Στην εικόνα αναπαρίσταται ένα εμπορικό λιμάνι της εποχής.

Η έννοια της σταθερής ανάπτυξης δεν υπήρχε από τις πρώτες ιστορικές περιόδους, αλλά διαμορφώθηκε σταδιακά μέσα από το πέρασμα διαφόρων πολιτισμών. Οι πρώτες ιδέες περί «προόδου», συναφείς με την ιδέα της ανάπτυξης, διαμορφώθηκαν κατά την κλασική Αρχαιότητα, αλλά ήταν η εβραϊκή και η χριστιανική θεολογία η οποία, δίνοντας έκφραση στη γραμμική αντίληψη του χρόνου ως μία κατευθυνόμενη διαδοχή γεγονότων (π.χ. προς τα γεγονότα που προφητεύει η χριστιανική Αποκάλυψη του Ιωάννη), άλλαξε τον τρόπο σκέψης σχετικά με την ιστορία και την πρόοδο (Du Pisani, 2006). Χρησιμοποιώντας ένα σχήμα έξι σταδίων της ανθρώπινης ιστορίας ο Αυγουστίνος (στην «Πόλη του Θεού») παρουσίασε την πρόοδο του ανθρώπινου είδους με όρους διαδοχικών, αναδυόμενων σταδίων.

Η χριστιανική φιλοσοφία συνέβαλε στην ιδέα της προόδου την αντίληψη της σταδιακής αποκάλυψης ενός σχεδιαστικού προτύπου από το ξεκίνημα της ανθρώπινης ιστορίας, καθώς και τη γενική ιδέα της ενδεχόμενης τελειότητας της Ανθρωπότητας στον επόμενο κόσμο. Κατά τη μεσαιωνική περίοδο η χριστιανική αντίληψη της προόδου συμπεριέλαβε χιλιαστικές, ουτοπικές ιδέες, αλλά και μία αίσθηση της σημασίας της βελτίωσης σε αυτόν τον κόσμο στο πλαίσιο της προετοιμασίας για τον επόμενο. Κατά τον 13ο αιώνα εδραιώθηκαν δύο κρίσιμα νήματα της ευρωπαϊκής αντίληψης για την ανθρώπινη πρόοδο: επίγνωση της σωρευτικής προόδου του πολιτισμού και η πίστη σε μία μελλοντική χρυσή εποχή αρετής σε αυτήν τη γη (Du Pisani, 2006).

Στη συνέχεια, κατά τη μερκαντιλιστική φάση του πρώιμου καπιταλισμού, ωρίμασε η «υλιστική» αντίληψη της προόδου ως σταδιακής διαδικασίας οικονομικής μεγέθυνσης, κατά την οποία αυξάνονται στο εσωτερικό μίας κοινωνίας τα διαθέσιμα προς κατανάλωση αγαθά. Εκείνη την περίοδο η εν λόγω μεγέθυνση θεωρούνταν πως αντικατοπτριζόταν στην αύξηση της ποσότητας του χρήματος που κυκλοφορούσε υπό τον έλεγχο της κυβέρνησης. Η αντίληψη αυτή, η οποία νομιμοποιούσε αλλά και καθοδηγούσε την ευρωπαϊκή αποικιοκρατία, βασίστηκε στη συνειδητοποίηση πως μία οικονομία μπορούσε να παράγει πλεόνασμα αγαθών, που ήταν δυνατό να αξιοποιηθεί για σκοπούς διαφορετικούς από την απλή επιβίωση. Ως τότε πιστευόταν πως το μόνο που μπορούσε να γίνει, μέσω αύξησης του πληθυσμού ή της φορολογίας, ήταν να προστεθεί πλεόνασμα χρημάτων στο βασιλικό ταμείο.

Περί τα τέλη του 18ου αιώνα, η ανάδυση της οικονομικής επιστήμης είχε ως αποτέλεσμα την αντικατάσταση του μερκαντιλισμού από τη σχολή των κλασικών φιλελεύθερων οικονομικών και την έμφαση στα πλεονεκτήματα του ελεύθερου εμπορίου. Από εκεί κι έπειτα η έννοια της ανάπτυξης, συνδεδεμένη ρητά πλέον με την «ιστορική πρόοδο», αποκρυσταλλώθηκε στην αύξηση της δυνατότητας ικανοποίησης των ατομικών και κοινωνικών αναγκών, με την πάροδο του χρόνου, στο εσωτερικό μίας οικονομίας. Δεν περιοριζόταν επομένως σε μια ποσοτική μεγέθυνση του συσσωρευμένου πλούτου, αλλά μεταφραζόταν σε συνεχή και καθολική αύξηση των ρυθμών παραγωγής και κατανάλωσης αγαθών, καθώς και σε ποιοτική μεταστροφή των κοινωνικών δομών και τεχνικών υποδομών προς αυτή την κατεύθυνση, με γνώμονα την «ευημερία».

Αειφόρος ανάπτυξη στην βιομηχανία:

Η έννοια της αειφορίας προέρχεται από τη δασολογική ορολογία και στη βιβλιογραφία θεωρείται ως εφευρέτης της έννοιας ο σάξωνας δασολόγος Χ. φον Κάρλοβιτς, ο οποίος το 1713 χρησιμοποίησε πρώτος την έκφραση «αειφόρος» στην ακόλουθη φράση: «Η τέχνη, η επιστήμη και το καθεστώς αυτής της χώρας βασίζεται στη δυνατότητα διατήρησης και ανάπτυξης του ξυλώδους κεφαλαίου με τέτοιο τρόπο, ώστε να επιτευχθεί μια σταθερή, μόνιμη και αειφορική εκμετάλλευση του, διότι αυτό είναι μια απαραίτητη προϋπόθεση χωρίς την οποία δεν μπορεί η χώρα να υπάρξει». Η έννοια εμφανίζεται σαν επίθετο και τονίζει τη διάρκεια μιας επίδρασης ή μιας επιρροής, ενώ η λέξη «αειφόρος» δεν προϋπήρχε στη διάλεκτο των γερμανόφωνων χωρών. Ειδικότερα, ετυμολογικά, το ουσιαστικό «αειφορία» προέρχεται από το διαρκής, συνεχής, σταθερός και σημαίνει «κατακράτηση» δηλαδή αυτό που μένει πίσω» (Καραμανώλης et al., 1998).

Η εκμετάλλευση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, όπως η αιολική, αποτελεί θεμελιώδες ζήτημα για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης και η σημασία που της αποδίδεται σήμερα διαμορφώθηκε μόλις τις τελευταίες δεκαετίες του 20ου αιώνα. Προέκυψε από μία στροφή στην αντίληψη των πραγμάτων, η οποία αρχικά εκφράστηκε ως ανησυχία για τα περιβαλλοντικά προβλήματα (και τις επιπτώσεις που έχει η υποβάθμιση του περιβάλλοντος στην υγεία και στην ποιότητα ζωής των ανθρώπων, αλλά και στην οικονομική ανάπτυξη) και ως συνειδητοποίηση ότι οι φυσικοί πόροι έπρεπε να διατηρηθούν και για τις επόμενες γενεές. Η πετρελαϊκή κρίση του 1973 και η οικονομική ύφεση της δεκαετίας του '70 δημιούργησαν στην ουσία τις πρώτες σοβαρές αμφιβολίες για δυνατότητα των οικονομιών να μεγαθύνονται απεριόριστα, θέτοντας έτσι επί τάπητος το θέμα της σπανιότητας των φυσικών πόρων.

Το 1972 η *Ομάδα της Ρώμης* (Club of Rome) εξέδωσε την αναφορά «Τα Όρια της Μεγέθυνσης» (The Limits to Growth) για την κατάσταση του φυσικού περιβάλλοντος του πλανήτη. Η αναφορά ενστερνιζόταν ότι η άσχημη κατάσταση των πεπερασμένων πόρων ήταν αποτέλεσμα της εκθετικής μεγέθυνσης του παγκόσμιου πληθυσμού, της εξάντλησης των φυσικών πόρων, και της περιβαλλοντικής ρύπανσης (Mikolajuk and Gar-On Yeh, 2000). Την ίδια χρονιά, στη Σύνοδο της Διεθνούς Ένωσης για τη Διατήρηση της Φύσης και των Φυσικών Πόρων (IUCN) δινόταν έμφαση σε θέματα διατήρησης και ανάπτυξης. Η Διεθνής Ένωση σε συνεργασία με το Περιβαλλοντικό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών (UNEP) και το Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση (WWF) είχε αρχίσει να διαμορφώνει την ιδέα μίας στρατηγικής προσέγγισης για τη διατήρηση του περιβάλλοντος από το 1975.

Το 1972 το συνέδριο των Ηνωμένων Εθνών (HE) για το Ανθρώπινο Περιβάλλον αποτέλεσε ένα σημαντικό βήμα στην ανάπτυξη της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης. Αν και η σύνδεση ανάμεσα στα περιβαλλοντικά και στα αναπτυξιακά θέματα δεν ήταν ισχυρή, υπήρξαν ενδείξεις ότι η μορφή της οικονομικής ανάπτυξης θα έπρεπε να μεταβληθεί ή να αλλάξει. Στα χρόνια που ακολούθησαν, η ορολογία εξελίχθηκε σε έννοιες όπως περιβάλλον και ανάπτυξη, ανάπτυξη χωρίς καταστροφή, και περιβαλλοντικά υγιής ανάπτυξη. Τελικά, ο όρος οίκο-ανάπτυξη εμφανίστηκε στην επιθεώρηση του

Περιβαλλοντικού Προγράμματος των ΗΕ το 1978. Μέχρι τότε, είχε αναγνωριστεί παγκόσμια ότι οι περιβαλλοντικές και οι αναπτυξιακές ιδέες έπρεπε να λαμβάνονται υπόψη παράλληλα (Mebratu, 1998).

Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης πρωτοεμφανίστηκε το 1980 στην πρώτη Παγκόσμια Στρατηγική για την Διατήρηση η οποία δημοσιεύτηκε από την Παγκόσμια Ένωση Διατήρησης (World Conservation Union) και η οποία αναγνώριζε ως στόχους τη διατήρηση των βασικών οικολογικών διαδικασιών, τη διαφύλαξη της γενετικής ποικιλότητας και βιώσιμη χρήση των πόρων (Adams, 1996). Σύμφωνα με αυτό τον ορισμό, βιώσιμη ανάπτυξη είναι η διατήρηση των απαραίτητων οικολογικών διαδικασιών και συστημάτων υποστήριξης της ζωής, η διατήρηση της βιοποικιλότητας και η βιώσιμη εκμετάλλευση των ειδών και των οικοσυστημάτων (European Commission Secretariat General, 2004). Όπως είναι προφανές ο ορισμός αυτός έδινε έμφαση στην ανάγκη διατήρησης ενός κρίσιμου φυσικού κεφαλαίου και στην διατήρηση της βιοποικιλότητας.

Αργότερα, η Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη όρισε πως βιώσιμη ανάπτυξη είναι αυτή που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να κάνει συμβιβασμούς ως προς την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους (World Commission on Environment and Development, 1987). Ο ορισμός αυτός είναι περισσότερο ανθρωποκεντρικός καθώς αναφέρεται στην ικανοποίηση των ανθρωπίνων αναγκών, χωρίς να γίνεται σαφής αναφορά στην προστασία του περιβάλλοντος και προσπαθεί να ξεπεράσει την παλιά διχογνωμία ανάμεσα στους υποστηρικτές της ανάπτυξης και στους υποστηρικτές της περιβαλλοντικής προστασίας. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό η βιώσιμη ανάπτυξη παρέχει ένα πλαίσιο για την ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών πολιτικών στις αναπτυξιακές στρατηγικές ξεπερνώντας με αυτό τον τρόπο την αντίληψη πως η περιβαλλοντική διατήρηση μπορεί να επιτευχθεί μόνο σε βάρος της οικονομικής ανάπτυξης. Ο ορισμός αυτός σηματοδοτεί την πολιτική απαρχή της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης.

Ως τα μέσα της δεκαετίας του '90 και άλλες τροποποιήσεις που αφορούσαν στον ορισμό της βιώσιμης ανάπτυξης πραγματοποιήθηκαν, με αυξανόμενη εστίαση σε κοινωνικά θέματα και απαίτηση για ταυτόχρονη επίτευξη οικονομικών («οικονομική βιωσιμότητα»), κοινωνικών («κοινωνικοπολιτική βιωσιμότητα») και περιβαλλοντικών («περιβαλλοντική βιωσιμότητα») αντικειμενικών στόχων. Αυτές οι τροποποιήσεις εκφράστηκαν επίσημα στην Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών στο Ρίο το 1992, στην οποία πάνω από 170 χώρες δεσμεύτηκαν πως η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης αποτελεί τη βασική ιδέα για τη μελλοντική τους ανάπτυξη, υπογράφοντας την «*Agenda 21*» και τη Διακήρυξη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη. Η *Agenda 21* ήταν αποτέλεσμα μίας εκτενούς ανάλυσης του τι χρειάζεται για να επιτευχθεί η βιώσιμη ανάπτυξη. Τα 40 κεφάλαιά της πάνω σε περιβαλλοντικά, οικονομικά, κοινωνικά θέματα και θέματα οργάνωσης περιέχουν οδηγίες για την ανάπτυξη διαδικασιών λήψης αποφάσεων με στόχο τη βιωσιμότητα.

Όσον αφορά στην υιοθέτηση της βιώσιμης ανάπτυξης από την Ευρωπαϊκή Ένωση, υπήρξε επίσης μία «εξελικτική» πορεία της έννοιας. Το περιβάλλον απέκτησε αυτοτελή νομική κατοχύρωση το 1987 με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη και συγκεκριμένα με την προσθήκη των Άρθρων 130Π, 130Ρ και 130Σ (Κορκοβέλος, 1997). Στο Άρθρο 2 της Συνθήκης του Μάαστριχτ (1992) περιγράφεται ως κύρια αποστολή της Ευρωπαϊκής Κοινότητας η προαγωγή της «αρμονικής» και «ισόρροπης» ανάπτυξης των οικονομικών δραστηριοτήτων. Μπορεί η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης να μην αναφέρεται ρητά αλλά σαφώς περιγράφεται. Οστόσο πρέπει να αναφερθεί πως δεν υπήρξε συσχέτιση της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης με την κοινωνική διάσταση.

Διατάξεις εκμετάλλευσης της ηλιακής ενέργειας.

Στο Άρθρο 2 της Συνθήκης του Άμστερνταμ (1997) γίνεται λόγος για «αρμονική ισορροπο και αειφόρο ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων» (European Communities, 1999). Έτσι η βιώσιμη ανάπτυξη έπαψε να θεωρείται αποκλειστικά περιβαλλοντική έννοια και αναγνωρίστηκε πως πρέπει να υπάρξει στενή συσχέτιση ανάμεσα στην οικονομική ανάπτυξη, στην κοινωνική συνοχή και στην περιβαλλοντική προστασία στα πλαίσια της στρατηγικής της ΕΕ για τη βιώσιμη ανάπτυξη (Commission of the European Communities, 2001). Από την πλευρά των οικονομικών του περιβάλλοντος, το περιβάλλον και οι φυσικοί πόροι τους οποίους αυτό περιλαμβάνει μπορεί να θεωρηθούν ως απόθεμα φυσικού κεφαλαίου. Το απόθεμα αυτό μπορεί να χρησιμοποιηθεί και να αποσπασθεί.

Η αειφόρος ανάπτυξη - ή βιώσιμη ανάπτυξη - μπορεί να περιγραφεί σαν μία θεωρία «επανενομάτωσης του ανθρώπου στη φύση» και ακολουθεί έναν αιώνα όπου επικράτησε η αντίληψη ότι η οικονομική πρόοδος επιτυγχάνεται μόνο μέσα από την έντονη βιομηχανοποίηση, το εμπόριο και την αστικοποίηση. Αντιλαμβάνεται τις φυσικές πρώτες ύλες - συμπεριλαμβανομένου και του συστήματος διατήρησης ζωής

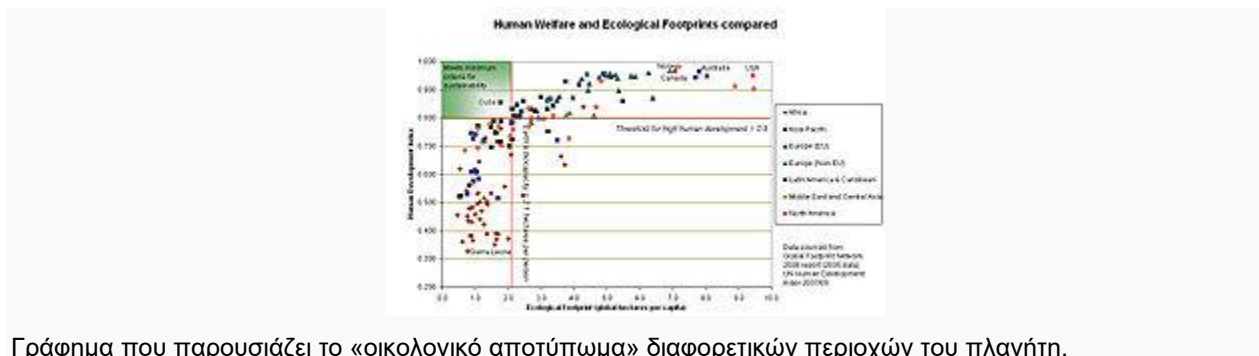

του πλανήτη - σαν σημαντικά κεφάλαια, των οποίων η ποσότητα και παραγωγικότητα πρέπει να διατηρηθούν ως θεμελιώδης συνθήκη για την ανθρώπινη πρόοδο και ανάπτυξη. Με δεδομένα τα οικολογικά προβλήματα που η ανθρώπινη δραστηριότητα έχει ήδη προκαλέσει στα γήινα οικοσυστήματα, η τεχνολογία καλείται πλέον σήμερα όχι να οδηγήσει στην εντατική αξιοποίηση των πλουτοπαραγωγικών πηγών, αλλά στην περιβαλλοντική βελτίωση μέσα από «καθαρότερες» παραγωγικές διαδικασίες, καθώς και «καθαρότερη» κατανάλωση από τον τελικό χρήστη των παραγόμενων από αυτές προϊόντων.

Ισχυρή και ασθενής βιωσιμότητα:

Σύμφωνα με μία ερμηνεία της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης, το απόθεμα του φυσικού κεφαλαίου δεν πρέπει να φθίνει με την πάροδο του χρόνου. Η υπόθεση όμως πως το απόθεμα του φυσικού κεφαλαίου πρέπει οπωσδήποτε να διατηρείται σταθερό είναι «άκαμπτη» και σε πολλές περιπτώσεις μη ρεαλιστική. Η υπόθεση αυτή ισχύει περισσότερο στην περίπτωση των ανανεώσιμων φυσικών πόρων και λιγότερο ή καθόλου στην περίπτωση των μη ανανεώσιμων φυσικών πόρων. Οι έννοιες της **ισχυρής βιωσιμότητας** (strong sustainability) και της **ασθενούς βιωσιμότητας** (weak sustainability) χρησιμοποιούνται για την διαφοροποίηση μεταξύ των δύο αυτών περιπτώσεων (European Commission Secretariat General, 2004).

Σύμφωνα με την ισχυρή βιωσιμότητα η τέλεια υποκατάσταση ανάμεσα σε διαφορετικούς τύπους κεφαλαίου δεν είναι μία βάσιμη υπόθεση. Κάποια στοιχεία του αποθέματος σε φυσικό κεφάλαιο δεν μπορούν να υποκατασταθούν από ανθρωπογενές κεφάλαιο (παρά μόνο σε πολύ περιορισμένη βάση). Κάποιες από τις λειτουργίες και τις υπηρεσίες των οικοσυστημάτων είναι ζωτικές για την ανθρώπινη επιβίωση, είναι υπηρεσίες υποστήριξης της ζωής και δεν μπορούν να υποκατασταθούν.

Γράφημα που παρουσιάζει το «οικολογικό αποτύπωμα» διαφορετικών περιοχών του πλανήτη.

Σύμφωνα με την ασθενή βιωσιμότητα δεν είναι απαραίτητο να ξεχωρίζεται το περιβάλλον για μία ειδικότερη μεταχείριση. Είναι απλά ένα άλλο είδος κεφαλαίου. Περαιτέρω, αυτό που είναι αναγκαίο για τη βιώσιμη ανάπτυξη είναι η μεταβίβαση ενός συνολικού αποθέματος κεφαλαίου, όχι λιγότερο από αυτό που υπάρχει τώρα. Η ασθενής βιωσιμότητα υπονοεί πως ένα συγκεκριμένο στοιχείο του φυσικού κεφαλαίου μπορεί να υποκατασταθεί από άλλα είδη κεφαλαίου, είτε φυσικού είτε ανθρωπογενούς.

Σύμφωνα με την ασθενή βιωσιμότητα η ανάπτυξη μπορεί να θεωρηθεί βιώσιμη αν και εφόσον το συνολικό κεφάλαιο παραμένει σταθερό. Αυτός συνεπώς είναι ο σταθερός κεφαλαιακός κανόνας της ασθενούς βιωσιμότητας. Η ασθενής βιωσιμότητα λοιπόν βασίζεται στην τέλεια υποκαταστασιμότητα ανάμεσα στις διαφορετικές μορφές του κεφαλαίου.

Βάσει των ανωτέρω προέκυψαν τέσσερις προσεγγίσεις της βιώσιμης ανάπτυξης (Turner et al, 1994):

- Η πολύ **ισχυρή βιωσιμότητα** σύμφωνα με την οποία δεν επιτρέπεται η υποκαταστασιμότητα μεταξύ των διαφορετικών μορφών κεφαλαίου,
- Η **ισχυρή βιωσιμότητα** σύμφωνα με την οποία επιτρέπεται η εν μέρει υποκαταστασιμότητα μεταξύ των κεφαλαίων,

- Η *ασθενής βιωσιμότητα* σύμφωνα με την οποία επιτρέπεται η υποκαταστασιμότητα των κεφαλαίων μέχρι ορισμένων -μη εύκολα προσδιορίσιμων- ορίων,
- Η *πολύ ασθενής βιωσιμότητα* σύμφωνα με την οποία επιτρέπεται η πλήρης υποκαταστασιμότητα των κεφαλαίων (GHK, 2002).

Η προσέγγιση της ΕΕ για τη βιώσιμη ανάπτυξη είναι η λεγόμενη «προσέγγιση των τριών πυλώνων» (οικονομική αποτελεσματικότητα, περιβαλλοντική προστασία, κοινωνική δικαιοσύνη), η οποία προϋποθέτει την ενσωμάτωση των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών πολιτικών. Η βιώσιμη ανάπτυξη λαμβάνεται υπόψη ως υπερκείμενη αρχή και αναγνωρίζεται πως η ανάπτυξη μπορεί να θεωρηθεί βιώσιμη εάν και μόνο αν το παραγόμενο αποτέλεσμα από τη χρήση του αποθέματος του κεφαλαίου, δηλαδή η «ευημερία», παραμένει σταθερό ή αυξάνεται με την πάροδο του χρόνου (GHK, 2002).

Στην πορεία αυτή για την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης η ΕΕ αναγνωρίζει έξι κύριες πηγές απειλής, οι οποίες είναι:

- Οι κλιματικές αλλαγές οι οποίες επιδρούν στην άνοδο της θερμοκρασίας του πλανήτη και στην παρουσία ακραίων καιρικών φαινομένων,
- Οι κίνδυνοι για την δημόσια υγεία από ασθένειες ανθεκτικές στα αντιβιοτικά, αλλά και από τη χρήση χημικών ουσιών στην καθημερινή ζωή,
- Η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός,
- Η γήρανση του πληθυσμού,
- Η αυξανόμενη πίεση στους ζωτικούς φυσικούς πόρους και η μείωση της βιοποικιλότητας,
- Το πρόβλημα των μεταφορών (κυκλοφοριακά προβλήματα στις αστικές περιοχές) και η ρύπανση που προκαλούν τα μέσα μεταφοράς (Commission of the European Communities, 2001; European Commission, 2002).

Κριτική:

Η αποδάσωση του παρθένου αμαζονιακού δάσους στο πλαίσιο αναπτυξιακών οικονομικών δραστηριοτήτων, συνιστά σημαντική απειλή για τη βιοποικιλότητα της περιοχής.

Ορισμένοι συγγραφείς έχουν εκφράσει επιφυλάξεις ή αντιρρήσεις όσον αφορά τη χρησιμότητα ή τον σκοπό της βιώσιμης ανάπτυξης. Έτσι έχει διατυπωθεί η άποψη πως στόχος της αειφορίας, τουλάχιστον στην κοινώς παραδεκτή μορφή της, είναι η διατήρηση της οικονομικής ανάπτυξης στις αναπτυγμένες χώρες εις βάρος του Τρίτου Κόσμου, ως ένα μέτρο παγκόσμιου πληθυσμιακού ελέγχου, με πρόφαση τα οικολογικά προβλήματα και την αναμενόμενη εξάντληση των φυσικών πόρων.

Επίσης έχει γραφεί πως η αειφόρος ανάπτυξη, ως μία κεντρική υπερκείμενη αρχή την οποία «διαχειρίζονται» συγκεκριμένα κέντρα εξουσίας, θα έχει μακροπρόθεσμα απρόσμενα αποτελέσματα λόγω της απρόβλεπτης αλληλεξάρτησης μεταξύ ποικίλων παραγόντων στην οικολογία και στην οικονομία. Η καλύτερη οδός επομένως θα ήταν η περιβαλλοντική προστασία να αφεθεί στην ελεύθερη αγορά (π.χ. με ένα σύστημα δικαιωμάτων εκπομπής παρόμοιο με του «εμπορίου ρύπων» που προβλέπεται από το Πρωτόκολλο του Κιότο).

Από τελείως διαφορετική σκοπιά, το κίνημα της απο-ανάπτυξης υποστηρίζει πως η βιωσιμότητα και η οικονομική ανάπτυξη είναι αντικρουόμενοι στόχοι, αφού οποιαδήποτε βελτίωση επέλθει στο φυσικό περιβάλλον ή στην κοινωνική συνοχή χάρη σε «πράσινες» τεχνολογίες, πολιτικές και σχεδιασμούς, αυτομάτως θα αντισταθμιστεί από την αύξηση της παραγωγής και κατανάλωσης αγαθών και υπηρεσιών που υπονοείται από την ανάπτυξη. Από αυτή την οπτική γωνία, η Δύση εδώ και πολύ καιρό στηρίζει την οικονομία της στην υπέρμετρη παραγωγή και στην υπέρμετρη κατανάλωση, εξαιτίας της «ιδεολογίας της ανάπτυξης». Παρόμοια κριτική ασκούν και οι υποστηρικτές της κοινωνικής οικολογίας, της περιεκτικής δημοκρατίας κλπ.

Κατά πολλούς μαρξιστές, η «πράσινη ανάπτυξη» σε συνθήκες καπιταλισμού δεν είναι παρά μία ευκαιρία για νέες επενδύσεις εις βάρος της εργατικής τάξης, χωρίς ουσιώδη θετικά αποτελέσματα για το περιβάλλον. Συνήθως πάντως δεν απορρίπτουν τον στόχο της οικονομικής ανάπτυξης αυτόν καθ' εαυτόν.

Κριτική στην αειφόρο ανάπτυξη, ως συντηρητική, μερική και αποσπασματική, έχει ασκήσει και ο κύριος διαμορφωτής της έννοιας της αξιοβίωτης ολοκληρωμένης ανάπτυξης, Δημήτρης Ρόκος. Σύμφωνα με τον Δ.Ρόκο *"Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη, είναι η ταυτόχρονα και διαχρονικά, σε πλανητικό, υπερεθνικό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, οικονομική, κοινωνική, πολιτική, πολιτισμική και τεχνική/τεχνολογική «ανάπτυξη», η οποία μπορεί να υπάρξει, μόνο όταν τελείται σε διαλεκτική αρμονία και με σεβασμό πάντα στον άνθρωπο τις προαιώνιες ευγενείς του αξίες και το «όλο» φυσικό και πολιτισμικό του περιβάλλον, στο οποίο αυτός εντάσσεται ειρηνικά και δημιουργικά ως αναπόσπαστο και όχι κυρίαρχο μέρος του. Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη ως δρόμος και στόχος, είναι γι' αυτό και ειρηνική και Αξιοβίωτη, για όλους τους πολίτες, όπου γης, ανεξαρτήτως φυλής, φύλου και θρησκείας και όχι μόνο για τους έχοντες και κατέχοντες."*

Καταναλωτισμός:

Ο **καταναλωτισμός** είναι όρος που χρησιμοποιείται για να περιγράψει την τάση της εξίσωσης της προσωπικής ευτυχίας με την απόκτηση υλικών αγαθών και την κατανάλωση. Συχνά συνδέεται με την

κριτική έναντι στην κατανάλωση, την οποία εξέφρασαν πρώτοι οι Καρλ Μαρξ και Θόρνσταϊν Βέμπλεν. Χρονολογείται από τους πρώτους ανθρώπινους πολιτισμούς.

Στα οικονομικά, ο καταναλωτισμός μπορεί επίσης να αναφέρεται στις οικονομικές πολιτικές που δίνουν έμφαση στην κατανάλωση και την πεποίθηση ότι η ελεύθερη επιλογή των καταναλωτών πρέπει να υπαγορεύει την οικονομική δομή μιας κοινωνίας.

Ιστορία:

Παρόλο που ο καταναλωτισμός συνήθως συνδέεται με τον καπιταλισμό και τον Δυτικό κόσμο, εντούτοις είναι πολυπολιτισμικός και μη γεωγραφικός, όπως φαίνεται σήμερα π.χ. στο Τόκιο, τη Σιγκαπούρη, το Χονγκ Κονγκ, την Ταϊπέι, το Τελ Αβίβ και το Ντουμπάι. Ο καταναλωτισμός με την έννοια της αγοράς και κατανάλωσης υλικών αγαθών πέρα από τις βασικές ανάγκες είναι όσο παλιός είναι και οι παλαιότεροι πολιτισμοί (π.χ. Αρχαία Αίγυπτος, Βαβυλώνα και Αρχαία Ρώμη). Από τότε που έκανε την εμφάνισή του ο καταναλωτισμός, πολλοί άνθρωποι και ομάδες αναζήτησαν συνειδητά εναλλακτικούς τρόπους μέσω μιας πιο απλής ζωής.

Αν και ο καταναλωτισμός δεν είναι καινούργιο φαινόμενο, επεκτάθηκε ευρέως τον 20ό αιώνα και ιδιαίτερα τις τελευταίες δεκαετίες, υπό την επίδραση του νεοφιλελευθερισμού και της παγκοσμιοποίησης.

Ο καταναλωτισμός, με την έννοια της κατανάλωσης αγαθών πέρα από τις βασικές ανάγκες, συνήθως δεν συνδέεται με τους λεγόμενους "πρωτόγονους" λαούς.

Κριτική:

Σε κριτικό πλαίσιο, ο καταναλωτισμός αναφέρεται στην τάση των ανθρώπων να ταυτίζονται έντονα με τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που καταναλώνουν, ιδίως με προϊόντα που είναι γνωστές μάρκες και εμφανή σύμβολα κοινωνικού στάτους, π.χ. ένα ακριβό αυτοκίνητο, ακριβά κοσμήματα. Μια κοινωνία όπου έχει διεισδύσει καλά ο καταναλωτισμός ονομάζεται **καταναλωτική κοινωνία**. Οι παρορμητικοί αγοραστές που δεν μπορούν να αντισταθούν στο ξόδεμα χρημάτων είναι *ωνιομανείς*.

Επικριτές του καταναλωτισμού υποστηρίζουν ότι οι πολλές πολυτέλειες και τα αχρεία καταναλωτικά αγαθά είναι κοινωνικά σύμβολα που επιτρέπουν στους ανθρώπους να αναγνωρίζουν άτομα παρόμοιας νοοτροπίας μέσω της κατανάλωσης και επίδειξης σχετικών προϊόντων. Μερικοί πιστεύουν ότι οι σχέσεις με ένα προϊόν ή μια μάρκα είναι υποκατάστατα των υγιών ανθρώπινων σχέσεων που απουσιάζουν από τη δυσλειτουργική σύγχρονη κοινωνία και ότι μαζί με τον ίδιο τον καταναλωτισμό αποτελούν μέρος της γενικής διαδικασίας κοινωνικού ελέγχου και πολιτισμικής ηγεμονίας στη σύγχρονη κοινωνία.

Η φιλοσοφία του "ξεπερνώντας τον καταναλωτισμό" επικεντρώνεται στην ενεργό αντίσταση στον καταναλωτισμό. Χρησιμοποιείται από πολλά πανεπιστήμια ως όρος για ύλη του μαθήματος και ως εισαγωγή στη μελέτη της εμπορικής εκμετάλλευσης (marketing) με μία μη παραδοσιακή προσέγγιση. Ο κωμικός Μπιλ Χικς και ο σκηνοθέτης Πιερ Πάολο Παζολίνι ήταν μεγάλοι πολέμιοι του καταναλωτισμού.

Ένας άλλος επικριτικός όρος είναι η **θρησκεία του καταναλωτισμού**, ο οποίος μπορεί να υποδηλώνει ότι ο καταναλωτισμός βασίζεται σε μια παράλογη πεποίθηση και όχι στη λογική, ή να φέρνει τον συνειρμό της θρησκευτικής έννοιας της ειδωλολατρίας.

Σημαντική συνεισφορά στην κριτική ενάντια στον καταναλωτισμό έχει κάνει ο Γάλλος φιλόσοφος Μπερνάρ Στιγκλέ, αλλά πολύ μικρό μέρος του έργου του έχει μεταφραστεί σε άλλες γλώσσες. Ο Στιγκλέ υποστηρίζει ότι ο καπιταλισμός σήμερα κυβερνάται όχι από την παραγωγή, αλλά από την κατανάλωση, και ότι οι διαφημιστικές τεχνικές που χρησιμοποιούνται για τον έλεγχο της καταναλωτικής συμπεριφοράς οδηγούν στην καταστροφή της ψυχικής και συλλογικής ατομοποίησης. Η εκτροπή της σεξουαλικής ενέργειας προς την κατανάλωση καταναλωτικών αγαθών, υποστηρίζει, έχει ως αποτέλεσμα τον εθιστικό κύκλο της κατανάλωσης, ο οποίος οδηγεί σε υπερκατανάλωση, την εξάντληση του πόθου, και την κυριαρχία της συμβολικής μιζέριας. Ταυτόχρονα, όμως, δεν πιστεύει ότι η απλή αντιπαράθεση με τον καπιταλισμό αποτελεί βιώσιμη στρατηγική.

Αντεπιχειρήματα:

Παρόλο που δεν υπάρχει συγκεκριμένο κίνημα διανοουμένων που να υποστηρίζει και να προωθεί τον καταναλωτισμό, εντούτοις τα τελευταία χρόνια υπάρχει κάποια έντονη κριτική στο αντικαταναλωτικό κίνημα. Η περισσότερη από αυτή προέρχεται από τη φιλελεύθερη σχολή. Για παράδειγμα, το περιοδικό Reason το 1999 επιτέθηκε στο αντικαταναλωτικό κίνημα, υποστηρίζοντας ότι μαρξιστές ακαδημαϊκοί παρουσιάζονται πλέον ως αντικαταναλωτιστές. Ο Τζέιμς Τουίτσελ, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Φλόριντα και δημοφιλής συγγραφέας, αναφέρθηκε στα επιχειρήματα του αντικαταναλωτισμού ως "λάιτ μαρξισμός".

Η φιλελεύθερη επίθεση στο αντικαταναλωτικό κίνημα βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην αντίληψη ότι πρόκειται για ελιτισμό. Συγκεκριμένα, οι φιλελεύθεροι θεωρούν ότι κανείς δεν έχει το δικαίωμα να αποφασίσει για άλλους ποια αγαθά είναι απαραίτητα στη ζωή και ποια όχι, ή ότι οι πολυτέλειες είναι οπωσδήποτε σπατάλη, και έτσι υποστηρίζουν ότι ο αντικαταναλωτισμός είναι πρόδρομος της ελεγχόμενης οικονομίας ή της απολυταρχικής κοινωνίας. Ο Τουίτσελ, στο βιβλίο του *Living It Up*, επισημαίνει με σαρκασμό ότι το λογικό αποτέλεσμα του αντικαταναλωτικού κινήματος θα ήταν η επιστροφή σε πρωτόγονες (με τα σημερινά δεδομένα) νομοθεσίες που ίσχυαν στην Αρχαία Ρώμη ή κατά τον Μεσαίωνα.

Αντίθετα, πολλοί αντικαταναλωτιστές πιστεύουν ότι μια σύγχρονη κοινωνία καταναλωτών δημιουργείται από την εκτεταμένη διαφήμιση και την επίδραση των ΜΜΕ, και όχι από τις φυσικές ιδέες των ανθρώπων για το τι χρειάζονται. Με άλλα λόγια, οι αντικαταναλωτιστές τείνουν να πιστεύουν ότι ο καταναλωτισμός είναι ένα τεχνητό δημιούργημα το οποίο συντηρείται από τεχνητές κοινωνικές πιέσεις, ενώ οι φιλελεύθεροι τείνουν να πιστεύουν ότι ο καταναλωτισμός είναι φυσικός και ότι ο μόνος τρόπος να εξαλειφθεί είναι με τεχνητές κοινωνικές πιέσεις.

Υπερκαταναλωτισμός:

Ο **καταναλωτισμός** (πολλές φορές λανθασμένα ως "Υπερκαταναλωτισμός") είναι η τάση που χαρακτηρίζει τους πολίτες μιας καταναλωτικής κοινωνίας για υπερβολική κατανάλωση αγαθών^[1]. Περιγράφει μια κατάσταση όπου η χρήση των φυσικών πόρων από τα μέλη ενός οικοσυστήματος ξεπερνάει την ικανότητα του ίδιου του οικοσυστήματος να παραμείνει βιώσιμο. Μια παρατεταμένη υπερκατανάλωση πόρων οδηγεί σε αναπόφευκτη υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Επί του παρόντος, οι ανεπτυγμένες χώρες του κόσμου καταναλώνουν σε ποσοστό 32 φορές

περισσότερους πόρους από ότι το υπόλοιπο των 5,5 δις. του αναπτυσσόμενου κόσμου^[2]. Το οικολογικό κίνημα συχνά υποστηρίζει ότι η κατανάλωση ανά άτομο, ή το οικολογικό αποτύπωμα του κάθε ατόμου, είναι κατά κανόνα χαμηλότερο στις φτωχές από ότι στις πλούσιες χώρες.

Ο παγκόσμιος πληθυσμός μπορεί να χωριστεί σε τρεις κατηγορίες: α) τους καταναλωτές, β) αυτούς με μέσο εισόδημα και γ) τους φτωχούς. Η διάκριση κανονικά γίνεται με την κατ' άτομο κατανάλωση των φυσικών πόρων, τις εκπομπές ρύπων και την καταστροφή των οικοτόπων, αλλά για πρακτικούς λόγους χρησιμοποιούνται δύο κριτήρια, το μέσο ετήσιο εισόδημα και ο τρόπος ζωής^[3]. Η υπερκατανάλωση αφορά την πρώτη κατηγορία στην οποία ανήκουν και οι Έλληνες, όπως και το 1,1 δις των καταναλωτών, οι οποίοι έχουν εξασφαλίσει την ασφάλεια του νερού που πίνουν, την σωστή αποθήκευση και συντήρηση των τροφίμων και βέβαια την υπερεπάρκειά τους^[4]. Στους καταναλωτές υπάρχει η τάση για κατανάλωση μεγάλης ποσότητας κρέατος αντί φυτικών τροφών, το οποίο έχει ως αποτέλεσμα να ξοδεύουν τεράστιες ποσότητες από αυτές για να ταΐσουν ζώα τα οποία θα τους αποδώσουν χαμηλότερης αξίας τροφή. Η υπερκατανάλωση τροφής, μετάλλων, ξυλείας και άλλων πόρων έχει επιπτώσεις στο περιβάλλον, εξαντλώντας τους φυσικούς πόρους, αυξάνοντας τον όγκο των αποβλήτων και ρυπαίνοντας τον αέρα, το νερό και τη γη. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την επιδείνωση των άλλων πληθυσμιακών ομάδων και ιδιαίτερα των φτωχών.

Η τροφοδότηση της υπερκατανάλωσης στη σημερινή παγκοσμιοποιημένη κοινωνία γίνεται μέσω πιστωτικών καρτών, καταναλωτικών δανείων και λογαριασμών υπερανάλυσης συντηρώντας τα καταναλωτικά πιστεύω και δημιουργώντας νέες ανάγκες που υπό άλλες συνθήκες δε θα είχαν καν δημιουργηθεί.

Η υπερκατανάλωση ως εξάρτηση:

Το γεγονός ότι ένας άνθρωπος επιδίδεται κατά καιρούς σε υπερκατανάλωση αγαθών ως «θεραπεία» για την ήπια μελαγχολία ή την πλήξη, μπορεί να οδηγήσει σε εξάρτηση. Η υπερκατανάλωση αγαθών ως εξάρτηση έχει να κάνει με την αγορά πολύ περισσότερων προϊόντων από όσα χρειάζεται κανείς, χωρίς να μπορεί να διατηρηθεί ο έλεγχος, και ειδικά όταν τα εν λόγω προϊόντα δεν χρησιμοποιούνται από τον άνθρωπο μετά την αγορά.

Το πρόβλημα μπορεί να ξεκινήσει όταν το άτομο διαπιστώσει ότι μετά από κάποια αγορά, αισθάνεται καλύτερα. Η βελτιωμένη διάθεση ίσως είναι πρόσκαιρη αλλά το άτομο μπορεί να υιοθετήσει αυτή τη συμπεριφορά ως έναν «αποτελεσματικό» τρόπο αντιμετώπισης δυσάρεστων συναισθηματικών καταστάσεων, μπαίνοντας σε έναν κύκλο εξάρτησης^[6].

Όταν υπάρχει υπερβολική και ανεξέλεγκτη επιθυμία για αγορά αγαθών σε χρόνια βάση, τότε μιλάμε για ψυχαναγκαστική υπερκατανάλωση. Πρόκειται για μια μορφή εξάρτησης όπου το άτομο εξακολουθεί να κάνει αγορές και να ξοδεύει χρήματα, παρόλες τις αρνητικές συνέπειες που αυτό μπορεί να έχει στη ζωή του: χρέη, οικογενειακά και νομικά προβλήματα κ.α.

